

KAAMERAGA VEERE PÄÄL

ARP MÜLLER

„VAHTSÕ ILMA VEERE PÄÄL“. Režissöör **Peeter Brambat**, idee: **Vahur Laiapea**, autorid **Silvia Karro** ja **Peeter Brambat**, operaator **Arvo Vilu**, heli: **Jaak Elling** ja **Mati Jaska**, montaaž: **Kalle Käärrik**, muusika: **Ardo R. Varres** ja **Tõnu Kõrvits**, diktoritekst ja toimetaja **Silvia Karro**, produtsent **Vahur Laiapea**. Beta SP, 55 min 25 s, värviline. Koostööpartner AD Oculos Film. © Icoon, 2004.

ETVs jooksnud saatesarja „**Veere pääl**“ tarvis aastatel 2002–2003 salvestatud materjalidest kokku pandud film „**Vahtsõ ilma veere pääl**“ toob vaatajani pildi Eesti-Vene piiriga poolitatud Setomaa elust, läbivaiks teemadeks õigeusklike setode hingejõud ning füüsilise elukeskkonna lõhestatus. See film ei sündinud ilmselt meetodil, kus doku-

mentalistil on peas üks kõigutamatu kontseptsioon, millele elust hakatakse tõendust otsima, filmivõtet enne väljasõitu stsenaarselt paika pannes ning vajadusel kohapeal üht-teist lavastades. **Silvia Karro**, **Vahur Laiapea** ja **Peeter Brambat** on mitu aastat mööda Setomaad koos kaameraga ringi reisinud, naturaalselt üles võtnud seal toimuvat ning annavad nüüd talletatud kaadrite ja kohatud inimeste juttude põhjal nähtut edasi. Materjali hulk, millest filmi jaoks valik tehti, on olnud aukartust äratav.

Kaameraga külla tulnud võõrad on õigeusklike setodega leidnud ühise keele ja inimesed on neile end avanud. Autorid on osanud avastada ja näidata detaile ning panna need loos kõnelema. Endistest uhketest, kuid tänaseks tüh-

„Vahtsõ ilma veere pääl“, 2004.
Režissöör
Peeter Brambat.

„Vahtsõ ilma
veere pääl”.

jaks jäänud seto küladest on üles leitud vapustavalt häid natuure – toogem näiteks igavuse peletamiseks kaarte taguvad üle 90-aastased eidekesed Vene poole pealt Trubalt või külapärimusi kaustadesse üles tähendanud laulumemm **Maria Tõnison** Trigina külast. Maria ka kõneles riimis, justkui lauldes, pajatades avalalt möödunud aegade seto külaelust. Mul tekkis ekraani ees kohe küsimus, mis saab või mis on saanud tema kirjutistest, kas need on jõudnud inimesteni, kes neid hinnata mõistavad ning kes neist vähemasti kohaliku koduloo talletamise seisukohalt lugu oskavad pidada. Nende koopiad või väljavõtted neist võiksid Setomaa olustikupiltide huvilistele lugemiseks välja pandud olla kas või Trigina lähisel Obinitsa seto muuseumitares.

Me näeme filmis ohtralt kiriklikke toiminguid ja kuuleme kõnelemas preestreid mõlemal pool piiri. See on põhjendatud, sest usk on setodele oluline. **Isa Rafael** selgitab usu tähtsust intervjuus asjaoluga, et setod võtsid omal ajal usu vastu südamega, mitte pelgalt vormiliselt. Südame sisse kaameraga piiluda pole kerge. Siinkirjutaja on näi-

teks Uusvada külas trehvanud kuulma, kuidas memm heintesse kadunud niidukijupi leidmiseks salasõnu lausub ja heinatuustist risti abil saatanal kaela kahekorra kääneb. Kui vanakuri detaili peidust kätte ei anna, siis jääbki tal kael sõlme. Mis toimub selle osalt paganliku, osalt kristliku rituaali ajal inimese hinges, oleks ekraanil vist raske seletada.

Ühelt poolt peaks olema kohustuslik see film ära vaadata igapähe, kes Setomaa teemadel kas ajakirjanduses, õllelauas või siis Riigikogus sõna võtma ja arvamust avaldama hakkab. Teisalt aga peab kõnealusest filmist arusaamiseks, ekraanil omas seto keeles kõnelevate inimeste ja pildisümbolika mõistmiseks, olema Setomaast eelteadmisi. Arvan, et terve elu Tallinnas elanud vaataja peab koos hea reisijuhiga olema eelnevalt teinud Setomaal vähemalt ühepäevase tiiru, et selle filmi sõnum päraltel jõuaks.

Ehk oleks filmile juurde andnud infograafika – Setomaa kaardi kasutamine, iga uue võttepaiga eel kaardil selle asukoha näitamine. Piirijoone ja külade paiknemise selgitamine oleks visuaalselt veelgi paremini esile tõstnud „veere

„Vahtsõ ilma veere pääl”.

pääl” elamist. Võib-olla ei tehtud seda pelgusest filmi õhustikku või tempot rikkuda, võib-olla lihtsalt ei tulnud selle peale. Just kaardilt on näha, kuivõrd robustselt on seto külad ära lõigatud Setomaa ajaloolisest südamest Petserist, kuidas Seto usu- ja kaubanduskeskusest kiirtena külade poole suunduvad teed on piiril kraavidega katkestatud ning mõne kilomeetri kaugusele kalmistule sõiduks tuleb teha mitmekümne kilomeetri pikkune ring Koidula või Luhamaa piiripunkti kaudu.

Setodest kirjutades ei saa mainimata jätta keele teemat. On öeldud, et intelligentne Põhja-Eesti inimene saab tahtmise korral setode jutust aru küll. Olen kohanud nii neid tallinlasi, kelle puhul peab see paika, kui ka neid, kelle puhul mitte. Kui kõnealust filmi näidati teles, olid minu mäletamist mööda tiitrid küll olemas, mis on hea.

Siinkirjutajal tekkis muu seas ka küsimus: miks oli filmi üldine toon valitud nõnda melanhoolne ja rõõmutu? See pole mõeldud etteheiteks autoritele, igahel on õigus oma kontseptsioonile. Pigem küsin nõnda, vaadates potentsiaalsete järgmiste setoteemaliste filmide tegijate poole. Kuigi filmis „Vahtsõ

ilma veere pääl” näidati ka rõõmsaid sündmusi, näiteks laste ristimist ja mitut noort peret, jättis film mulje setodest kui paratamatult hääbuvast rahvakillust. Siinkirjutaja sellega täielikult ei nõustu, eriti mis puudutab Setomaa Eesti riigi territooriumile jäävaid alasid. Seal kandis paaril viimasel aastal ringi rännates olen märganud pigem entusiasmi, oma seto juured taas avastanud ja maale kolinud noorte elulusti, renoveeritud traditsiooniliste seto kindlustalude väravaid ning uhiuue laastkatuse saanud vanu hooneid. Seto külakirmased (külapeod) on taas ellu ärkamas, taas kõlab neil laul ning tantsu tullakse sinna lööma linnastki. Meedia vahendusel on avalikkuse ees Setomaast loodud pilt kui hädaorust, kus kellelgi pole tööd, ainsaks majandustegevuseks on salakaubavedamine; kus metsikult juuakse, kus pool elanikest on invaliidid, kus pärast praeguste laulumemmede manala teele minekut kedagi kultuuri edasi kandmas pole.

Need tõsised probleemid eksisteerivad ja neist ei tohi vaikida. Aga samas võiks rohkem esile tõsta ka hakkajaid noori peresid, vapustavaid kultuuriettevõtjasi, ka tavalisi muhedaid töömehi. Käesoleva aasta suvest meenub mulle

„Vahtsõ ilma
veere pääl”.
Seto tüdruk
Juuli Lõiv
Petserimaalt.

kohtumine ühe heatujulise piiri ääres te-
gutseva autoremontijaga, kes auto moo-
tori toimimist ja rikke põhjusi mulle ela-
valt setokeelsete terminitega selgitas.
See näitab keele elujõulisust. Nagu ka
seto keeles rokkiva Värska koolipoiste
ansambli „Zetod” esiletõus. Mind val-
dab mõnikord lausa kahjutunne, et ma
ise seto pole. Aga ehk on mul siiski veidi
lootust – vanavanaema oli Irboska kan-
dist pärit...

Kokkuvõtteks. Brambati-Laiapea-
Karro meetod on hea, nad teavad, keda
ja kuidas näidata. Setomaal materjali jät-
kub, seepärast jään huviga ootama, kes
ja kuidas taas kaameraaga veere peale
läheb ja kuidas setosid näeb.

ARP MÜLLER (sünd. 15. IX 1978 Tartus)
on lõpetanud 2003 Tartu Ülikooli ajakirjan-
duse eriala. Töötab 2003. aastast „Kuku”
raadios.